

A photograph of a library interior. In the foreground, two young women are seated at a table, looking at a book. The woman in the foreground is wearing glasses and a dark jacket, and is writing in a notebook. The woman behind her is wearing a pink top. In the background, there are bookshelves filled with books, a staircase, and a person walking. The lighting is warm and focused on the reading area.

För det demokratiska samhällets utveckling

Bibliotekslagen enligt
lagstiftaren

För det demokratiska samhällets utveckling

Bibliotekslagen enligt lagstiftaren

Detta verk är licensierat enligt Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell licens.

Februari 2019

Grafisk form: A. Olas

Foto: Fredrik Hjerling

ISBN: 978-91-983360-4-7

Förord

Den första januari 2014 trädde den nuvarande bibliotekslagen i kraft. Den ersatte då tidigare lagstiftning från 1996, vilken reviderades 2004. Den stora skillnaden är att nuvarande lagstiftning ger det samlade biblioteksväsendet ett demokratiuppdrag, "att verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning."

Vi vill med denna rapport på ett kortfattat, enkelt och sakligt sätt förklara vad bibliotekslagen innehåller och de bakomliggande argumenten för de enskilda paragraferna.

Bibliotekslagen är en ramlag och innehåller grundläggande riktlinjer och generella mål för det samlade biblioteksväsendet. Paragraferna omsätts mer i detalj genom exempelvis biblioteksplaner, medieplaner, och en kommande nationell biblioteksstrategi för hela det allmänna biblioteksväsendet.

Den första upplagan av denna rapport gavs ut 2015. Denna upplaga har kompletterats med anledning av beslut från JO avseende medieinköp och kraven på att bibliotekens utbud ska präglas av kvalitet och allsidighet.

Det svenska biblioteksväsendet består av många olika typer av bibliotek, med olika huvudmän, målgrupper och ansvarsområden. Men grunduppdraget är gemensamt; att vara en gemensam resurs för informationsförsörjning, utbildning, bildning och demokrati för alla.

Johanna Hansson
Ordförande Svensk biblioteksförning

För det demokratiska samhällets utveckling

Bibliotekslagen enligt lagstiftaren

Bibliotekslagen (2013:801) sätter ramarna för verksamheten vid landets bibliotek. Lagen gäller all biblioteksverksamhet som är finansierad med offentliga medel.

Bibliotekslagen betonar bibliotekens betydelse för det demokratiska samhällets utveckling och den grundläggande roll de spelar för kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Lagen knyter på så sätt an till hur bibliotekens grundläggande uppdrag uttryckts i internationella sammanhang, till exempel i IFLA:s och Unesco:s olika biblioteksmanifest.

Bakgrund

Regeringen lämnade 2013 ett förslag till ny bibliotekslag till riksdagen. Riksdagen beslutade i enlighet med regeringens förslag och den nu gällande bibliotekslagen trädde i kraft den 1 januari 2014. Därmed ersattes också den gamla bibliotekslagen från 1996.

Av regeringens proposition, Ny bibliotekslag (prop. 2012:13/147), framgår hur bestämmelserna i lagen ska tolkas. Där anges vilka överväganden som ligger bakom och vilka motiv som väglett utformningen av lagen.

I det följande sammanfattas motiven till bestämmelserna. Syftet är att lyfta fram vad riksdag och regering velat uppnå med lagen och att tydliggöra vad den handlar om bortom de ibland ganska korthuggna och tekniska formuleringarna i olika paragrafer.

Tillämpningsområde

1§ I denna lag finns bestämmelser om det allmänna biblioteksväsendet. Det allmänna biblioteksväsendet består av all offentligt finansierad biblioteksverksamhet och utgörs av:

1. folkbibliotek,
2. skolbibliotek,
3. regional biblioteksverksamhet,
4. högskolebibliotek,
5. lånecentraler, och
6. övrigt offentligt finansierad biblioteksverksamhet.

Bibliotekslagen omfattar alla bibliotekstyper

I bibliotekslagen anges ramarna för verksamheten inom det allmänna biblioteksväsendet i Sverige. Till det allmänna biblioteksväsendet räknas alla bibliotek som till övervägande delen finansieras med offentliga medel, oavsett om de drivs på kommunal, regional eller statlig nivå.

Lagen gäller för folkbibliotek och för skolbibliotek, oavsett om dessa drivs i privat eller offentlig regi. Bibliotekslagen gäller också för regionernas biblioteksverksamhet och för statliga bibliotek som Kungliga biblioteket, universitets- och högskolebibliotek samt myndighetsbibliotek. Ett annat exempel på en bibliotekstyp som omfattas är sjukhusbibliotek.

Även om lagens allmänna bestämmelser gäller alla bibliotek inom det allmänna biblioteksväsendet, finns det också en rad enskilda bestämmelser som rör specifika bibliotekstyper.

Läs mer om bestämmelsen i regeringens proposition Ny bibliotekslag (prop. 2012/13:147), s. 9-11.

Sedan 2019 har samtliga landsting bytt namn till regioner. Vi har därför valt att använda begreppet regioner i texten, även om landsting fortfarande är den juridiska benämningen.

Ändamål

2§ Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.

Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.

Det grundläggande uppdraget

I bibliotekslagen anges det allmänna biblioteksväsendets övergripande ändamål:

- Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.

Med denna formulering knyter lagstiftaren an till hur bibliotekens grundläggande uppdrag uttryckts i internationella sammanhang, till exempel i IFLA:s och Unesco:s olika biblioteksmanifest.

Regeringen anger uttryckligen att bestämmelsen utformats för att spegla hela det allmänna biblioteksväsendet. Förmedlingen av kunskap är något som förenar de olika bibliotekstyperna i det allmänna biblioteksväsendet. Trots de olikheter som finns mellan till exempel ett högskolebibliotek och ett folkbibliotek har båda i uppgift att tillgängliggöra kunskap i olika former.

I bestämmelsen innefattas, enligt regeringen, idén om att demokratin befästs och fördjupas genom att individer får ökad kunskap och goda förutsättningar för fritt åsiktsutbyte och diskussion om gemensamma

angelägenheter. Att biblioteken ska verka för det demokratiska samhällets utveckling uttrycker en målsättning om allas delaktighet i samhällslivet, vilket främjas genom kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Regeringen framhåller att biblioteken är av särskild betydelse för grupper som saknar ekonomiska eller andra möjligheter att själva införskaffa eller hitta efterfrågade medier.

Att biblioteken ska bidra till fri åsiktsbildning innebär, enligt regeringen, att de ska inta en neutral hållning i förhållande till den information som tillhandahålls och även i övrig verksamhet understödja ett fritt meningsutbyte. Bestämmelsen innebär att biblioteksverksamheten ska präglas av öppenhet för olika perspektiv och stå fri från censur eller andra hindrande åtgärder. Yttrandefriheten är den grund som den fria åsiktsbildningen vilar på.

Vad de allmänna biblioteken ska främja

Utöver bibliotekens övergripande ändamål, preciseras i bibliotekslagen även vissa värden som ska vara vägledande för verksamheten vid biblioteken:

- Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt.

Regeringen framhåller att det är viktigt att särskilt lyfta fram litteraturens ställning eftersom det skrivna ordet, oavsett i vilket tekniskt format den förmedlas, har en grundläggande betydelse för det demokratiska samtalet, för utbildning och forskning och för kulturell verksamhet.

Litteratur ska här, liksom genomgående i bibliotekslagen, förstås i vid bemärkelse. Det innefattar alla genrer och tekniska format, både skön- och facklitterära böcker i fysiskt och digitalt format samt andra former i vilka det skrivna ordet förmedlas, till exempel tidningar och tidskrifter.

Ett av de ändamål som biblioteken ska främja är intresset för bildning.

Syftet är, enligt regeringen, att göra det tydligt att uppdraget är bredare än att stödja mer instrumentellt inriktad utbildningsverksamhet. Individens strävan efter fördjupning och personlig utveckling bör också vara centralt i bibliotekens arbete.

Ett annat ändamål som särskilt lyfts fram är att främja forskning. Enligt propositionen vill regeringen på detta sätt lyfta fram betydelsen av den verksamhet som bedrivs av universitets- och högskolebiblioteken samt de olika specialbiblioteken.

Det betonas särskilt att samtliga de ändamål som anges i 2 § inte är sådana att de i samma utsträckning kan vara vägledande för alla bibliotekstyper. Även om till exempel forskning i viss utsträckning även bedrivs vid folkbibliotek är ändamålet naturligen viktigare för universitets- och högskolebiblioteken.

Biblioteksverksamhet för alla

I bibliotekslagens 2 § finns en generell bestämmelse om att biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.

Regeringen understryker att detta kan ta sig många olika uttryck och att biblioteksverksamhet kan tillhandahållas på olika sätt i olika situationer. Det kan vara i form av folkbiblioteksfilialer, men också genom bokbussar och olika typer av uppsökande verksamhet. Så som bestämmelsen är utformad understryks särskilt att biblioteksverksamhet är till för alla, utan avgränsning till de med svenskt medborgarskap eller till de som är folkbokförda i en viss kommun.

Läs mer om bestämmelserna i regeringens proposition Ny bibliotekslag (prop. 2012/13:147), s. 11-15.

Läs mer om bibliotekens grundläggande uppdrag i Svensk biblioteksförnings och Svenska Unescorådets bok Bibliotekens internationella manifest (2014).

PIJA LINDENSAAR
heh
VISST KAN LOTTA
NASTAN ALLTING
VALLA och BJÖRN
FIRAR JUL
H
KÄNNER DU
Vilda Bebin
SKROT-NISSE
PIJA LINDENSAAR

Ansvarsfördelning

3§ Bibliotekshuvudmän är kommunerna, landstingen, staten och, i fråga om vissa skolor, enskilda.

1. För folkbibliotek ansvarar kommunerna.
2. För skolbibliotek ansvarar kommuner, landsting, staten eller enskilda huvudmän i enlighet med bestämmelserna i 2 kap. skollagen (2010:800).
3. För regional biblioteksverksamhet ansvarar landstingen och de kommuner som inte ingår i ett landsting.
4. För högskolebibliotek vid universitet och högskolor som omfattas av högskolelagen (1992:1434) ansvarar staten.
5. För lånecentraler ansvarar staten.
6. För övrig offentligt finansierad biblioteksverksamhet ansvarar den som enligt särskilda bestämmelser är huvudman för verksamheten.

Om ett kommunalt eller statligt bibliotek drivs av någon annan än huvudmannen ansvarar huvudmannen för att den som driver biblioteket följer bestämmelserna i denna lag.

Vem är ansvarig för att bestämmelserna följs?

I bibliotekslagen tydliggörs ansvarsfördelningen mellan olika huvudmän inom biblioteksväsendet. Att vara ansvarig för verksamheten innebär bland annat att man ansvarar för att bibliotekslagens bestämmelser uppfylls.

Till exempel sägs det i lagen att för folkbiblioteken ansvarar kommunerna och för universitets- och högskolebiblioteken ansvarar staten. För skolbibliotek kan både kommuner, regioner, staten och enskilda huvudmän ansvara så som skolan idag är organiserad. Det bör särskilt

understrykas att enskilda huvudmän inom skolväsendet, enligt skollagen (2010:800), har ett självständigt ansvar för att deras elever har tillgång till skolbibliotek. Kommunerna ansvarar endast för sina egna elevers tillgång till skolbibliotek.

Det anges även i lagen att om ett kommunalt eller statligt bibliotek drivs av någon annan ansvarar huvudmannen för att utövaren följer bestämmelserna i lagen. Detta innebär ett generellt klagörande om att huvudmän inte kan undandra sig sitt ansvar genom att låta andra driva verksamheten på uppdrag.

Läs mer om bestämmelsen i regeringens proposition Ny bibliotekslag (prop. 2012/13:147), s. 15-16.

Prioriterade grupper

4§ Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning, bland annat genom att utifrån deras olika behov och förutsättningar erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel för att kunna ta del av information.

5§ Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska, bland annat genom att erbjuda litteratur på

1. de nationella minoritetsspråken,
2. andra språk än de nationella minoritetsspråken och svenska, och
3. lättläst svenska.

Allas tillgång till information och kunskap

Att alla har tillgång till information och kunskap är en väsentlig förutsättning för delaktighet i samhällslivet och det demokratiska samhällets utveckling. Inte minst är det viktigt att beakta detta när det gäller grupper som möter trösklar av språklig eller annan art för att ta del av det informationsutbud som tillhandhålls på mediemarknaden.

Mot denna bakgrund finns det i bibliotekslagen bestämmelser som innebär att vissa grupper särskilt ska prioriteras i bibliotekens verksamhet. Dessa bestämmelser gäller för alla bibliotekstyper inom det allmänna biblioteksväsendet.

Bibliotek ska uppmärksamma de med funktionsnedsättning

Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning. Bland annat ska

det ske genom att de - utifrån olika behov och förutsättningar - erbjuds litteratur och tekniska hjälpmedel för att kunna ta del av information.

Det är värt att lyfta fram att även hjälpmedel nämns som exempel på vad biblioteken ska erbjuda. Även om behoven skiljer sig åt mellan personer med olika typer av funktionsnedsättning är det i många fall en förutsättning att tekniska hjälpmedel finns. Det kan till exempel handla om läs- och skrivhjälpmedel för personer med dyslexi, särskild programvara och anpassade datorer för personer med synskada eller annat läshinder.

Bibliotek ska uppmärksamma de nationella minoriteterna

Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoritetsgrupperna. Det görs i bibliotekslagen ingen uttömmande uppräkningslista av de olika sätt på vilka verksamheten ska anpassas för dessa grupper. Det sägs dock att det handlar om att tillhandahålla litteratur på de nationella minoritetsspråken, det vill säga på finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska.

Att de nationella minoriteterna och minoritetsspråken har en särställning följer av Sveriges åtaganden utifrån den internationella ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (SÖ 2000:2) och stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (SÖ 2000:3). Det förtydligas också genom rättsliga regleringar i språklagen (2009:600) och lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Bibliotek ska uppmärksamma de med annat modersmål än svenska

Bestämmelsen i bibliotekslagens 5 § innefattar att särskild uppmärksamhet ska ägnas alla med annat modersmål än svenska. Inte heller i detta fall görs i lagen någon uttömmande uppräkningslista av de sätt på vilka verksamheten ska anpassas till dessa grupper. Det handlar dock bland annat om att kunna erbjuda litteratur på för användarna relevanta språk. Även vikten av att tillhandahålla material på lättläst svenska nämns i detta sammanhang.

Bestämmelsen innebär inte att alla bibliotek i de egna samlingarna måste ha litteratur på alla avsedda språk. För att möta användarnas behov kan biblioteken också använda sig av till exempel fjärrlån i syfte att erbjuda relevant litteratur och information på olika språk.

Det är värt att särskilt uppmärksamma att bestämmelsen om annat modersmål än svenska också omfattar det svenska teckenspråket. Det svenska teckenspråket har en särskild ställning i svenskt samhällsliv och bland annat biblioteken har enligt lagstiftningen ett särskilt ansvar för att skydda och främja det.

Läs mer om bestämmelserna i regeringens proposition Ny bibliotekslag (prop. 2012/13:147), s. 16-19.

Folkbibliotek

6§ Varje kommun ska ha folkbibliotek. Folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och anpassade till användarnas behov.

Folkbibliotekens utbud av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet.

7§ Folkbiblioteken ska särskilt främja läsning och tillgång till litteratur. Folkbiblioteken ska verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet.

8§ Folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning, bland annat genom att erbjuda litteratur utifrån deras behov och förutsättningar.

9§ På folkbiblioteken ska allmänheten avgiftsfritt få låna eller på annat sätt få tillgång till litteratur under en viss tid oavsett publiceringsform.

Första stycket hindrar inte att folkbiblioteken tar ut

1. ersättning för kostnader för porto, fotokopiering och andra liknande tjänster, och
2. avgift för de fall låntagare inte inom avtalad tid lämnar tillbaka det som de har lånat.

Folkbibliotek för alla

Enligt bibliotekslagen ska varje kommun ha minst ett folkbibliotek. Vad ett folkbibliotek är definieras inte närmare i lagen – framför allt eftersom det förutsätts vara allmänt bekant – men vissa övergripande principer för den service som folkbiblioteken ska erbjuda pekas däremot ut.

Folkbiblioteken ska enligt lagen vara tillgängliga för alla och anpassade till användarnas behov. Inriktningen är alltså inte enbart kommuninvånarna, eller ens alla svenska medborgare – folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla, även för till exempel besökare på orten och för de utan svenskt medborgarskap.

Att folkbiblioteken ska vara anpassade till användarnas behov ska förstås på samma sätt. Användarperspektivet gäller alla användare, inte bara kommuninvånarna. Regeringen framhåller i propositionen att det är av stor vikt att biblioteken hämtar in och beaktar de önskemål och synpunkter som biblioteksanvändarna har på verksamheten. Att folkbiblioteken ska vara anpassade till användarnas behov utesluter förstås inte att ett folkbibliotek också arbetar med att nå de som ännu inte använder biblioteket.

Folkbibliotekens utbud ska präglas av kvalitet och allsidighet

Enligt bibliotekslagen ska folkbibliotekens utbud av medier och tjänster präglas av allsidighet och kvalitet.

Att folkbibliotekens utbud ska vara allsidigt sammansatt innebär, enligt regeringens proposition, bland annat att utbudet av medier och tjänster inte får styras av ideologiska eller religiösa påtryckningar. Regeringen framhåller särskilt vikten av att olika åsikter ges utrymme i det utbud biblioteken tillhandahåller. Detta för att användarna ska få möjlighet att på egen hand bilda sig en informerad uppfattning i omdiskuterade frågor.

Att kvalitet ska vara vägledande innebär bland annat att folkbiblioteken ska göra ett aktivt urval baserat på kvalitetskriterier när de planerar inköp, upphandlar tjänster eller genomför gallring av bestånden. Regeringen framhåller att folkbiblioteken kan främja intresset för litteratur och läsning bland annat genom att erbjuda ett rikt och varierat litteraturutbud i olika tekniska format, bestående av både skön- och facklitteratur, tidningar och tidskrifter.

Regeringen framhåller i propositionen också att bestämmelsen om allsidighet och kvalitet påverkar vilka beslut en kommun kan fatta avseende sin folkbiblioteksverksamhet och att den därmed i viss mån inskränker den kommunala självstyrelsen. Det är, enligt regeringen, till exempel inte möjligt för en kommun att bestämma att biblioteken i kommunen ska ha ett uppenbart begränsat eller snedfördelat medieutbud.

Justitieombudsmannen (JO) har i två beslut kritiserat folkbibliotek när de har nekat låntagare lån och fjärrlån av specifika medier med hänvisning till att innehållet hade värderingar som stred mot respektive biblioteks styrdokument. JO menade att ett sådana urvalskriterier strider mot bibliotekslagens krav på allsidighet och fri åsiktsbildning, och inte heller var förenligt med objektivitetsprincipen i 1 kap. 9 § regeringsformen.

Folkbiblioteken ska främja läsning

Det anges i bibliotekslagen att folkbiblioteken särskilt ska främja läsning och tillgång till litteratur.

Regeringen skriver i propositionen att det är särskilt angeläget att betona folkbibliotekens läsfrämjande uppdrag mot bakgrund av den negativa utveckling vad gäller läsförståelse som kunnat observeras under senare år. Det påpekas att utvecklingen av en god läsförmåga hänger nära samman med lusten att läsa och de faktiska läsvanorna. För att uppmuntra till läsning är det betydelsefullt att barn och ungdomar tidigt får möta litteratur under otvungna former och utifrån sina egna intressen. Särskilt för barn och ungdomar som kommer från läsovana familjer spelar biblioteken en avgörande roll.

Folkbiblioteken ska öka kunskapen om hur digital teknik kan användas

Folkbiblioteken ska enligt bibliotekslagen verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet.

Bestämmelsen tar sikte på förmågan att utnyttja digital teknik för att inhämta och värdera information. Det betonas särskilt i regeringens proposition att även om många idag har stora kunskaper om hur informationstekniken kan användas så gäller det inte i alla grupper. Det konstateras också att, även bland dem som är tekniskt kunniga, saknas ibland väsentliga insikter om hur man bör förhålla sig till digitala informationskällor och hur information kan problematiseras, värderas och kritiskt granskas.

Folkbibliotek ska främja barns och ungas språkutveckling

Folkbiblioteken ska enligt bibliotekslagen ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning.

Regeringen framhåller som motiv till bestämmelsen läsförmågans stora betydelse i samhällslivet och att det är angeläget att folkbibliotekens tjänster riktade till barn och ungdomar fortsätter att utvecklas. Det poängteras också att det är viktigt att folkbiblioteken i detta arbete även tar hänsyn till förutsättningarna i hela ungdomsgruppen, 13-25 år, och inte enbart till de yngre barnens behov.

I bestämmelsen står att barns och ungas språkutveckling ska främjas genom att biblioteken erbjuder litteratur utifrån deras behov och förutsättningar. Det innebär att biblioteken måste ta hänsyn till bland annat olika åldersgrupper och de skilda förutsättningar barn och ungdomar kan ha, till exempel med anledning av funktionsnedsättning. Det handlar också om att ta hänsyn till barns och ungdomars intressen och, för att kunna göra det, om att inhämta och beakta deras åsikter. Det är betydelsefullt att barn och ungdomar själva ges möjlighet till inflytande över hur biblioteken bedriver sin verksamhet i denna del.

Avgiftsfria lån vid folkbiblioteken

En av de centrala bestämmelserna i bibliotekslagen är den om avgiftsfrihet. I lagen sägs att allmänheten vid folkbiblioteken avgiftsfritt ska få låna eller på annat sätt få tillgång till litteratur oavsett publiceringsform,

det vill säga oavsett om den tillhandahålls i fysisk form eller digitalt som till exempel en e-bok. Skälet till att avgifter inte får förekomma är att de hindrar användarnas fria tillgång till bibliotekens resurser.

Ordet litteratur i bestämmelsen innefattar både skön- och facklitteratur och avser alla olika tekniska format. Däremot får avgifter tas ut för till exempel film, musik och dataspel. Skälet till denna avgränsning är att lagstiftaren ansett att litteraturen och det skrivna ordet har en särställning i samhällslivet som motiverar mer långtgående regler än för andra kulturella uttryck. Att andra kulturella uttryck inte nämns hindrar dock inte att också dessa tillhandhålls fritt.

Som regeringen konstaterar i propositionen om bibliotekslagen står idén om avgiftsfrihet stark i hela bibliotekssektorn. Bestämmelsen om avgiftsfrihet gäller dock enbart för de kommunala folkbiblioteken. Skälet till det är enligt regeringen att folkbiblioteken har en särställning eftersom de vänder sig till allmänheten i stort, vilket motiverar en mer långtgående lagreglering av vilka avgifter som får tas ut.

Även folkbiblioteken har enligt lagen rätt att ta ut ersättning för kostnader för porto, fotokopiering och andra liknande tjänster. De kan också ta ut förseningsavgifter. Däremot påpekar regeringen i propositionen att till exempel reservationsavgifter måste motsvara en direkt och faktisk kostnad för biblioteken, annars kan de likställas med en dold avgift för biblioteksservicen, och i dessa fall är de inte tillåtna.

Läs mer om bestämmelserna i regeringens proposition Ny bibliotekslag (prop. 2012/13:147), s. 19-33.

Skolbibliotek

10§ Enligt 2 kap. 36 § skollagen (2010:800) ska eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ha tillgång till skolbibliotek.

Alla elever ska ha tillgång till skolbibliotek

I bibliotekslagen finns en hänvisning till den bestämmelse i skollagen (2010:800) som föreskriver att eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till skolbibliotek.

I motiven till bestämmelsen skriver regeringen att skolbiblioteken spelar en betydelsefull roll för att stimulera elevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen. Detta har motiverat att kravet på tillgång till skolbibliotek har fått en egen bestämmelse i skollagen.

Med skolbibliotek avses enligt regeringen en gemensam och ordnad resurs av medier och information som ställs till elevernas och lärarnas förfogande och som ingår i skolans pedagogiska verksamhet med uppgift att stödja elevernas lärande. Skolinspektionen har också preciserat hur denna bestämmelse ska tolkas. Myndigheten anger att följande krav ska vara uppfyllda för att eleverna ska anses ha tillgång till skolbibliotek:

- Eleverna har tillgång till ett skolbibliotek i den egna skolenhetens lokaler eller på rimligt avstånd från skolan som gör det möjligt att kontinuerligt använda biblioteket som en del av elevernas utbildning för att bidra till att nå målen för denna.
- Biblioteket omfattar böcker, facklitteratur och skönlitteratur, informationsteknik och andra medier.
- Biblioteket är anpassat till elevernas behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.

Regional biblioteksverksamhet

11 § Varje landsting och de kommuner som inte ingår i ett landsting ska bedriva regional biblioteksverksamhet med syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i länet.

Regionerna ska bedriva regional biblioteksverksamhet

Varje region ska bedriva regional biblioteksverksamhet i syfte att främja samverkan, verksamhetsutveckling och kvalitet hos de folkbibliotek som är verksamma i länet.

Kompletterande medieförsörjning, som länge var den huvudsakliga uppgiften på regional nivå, kan fortfarande vara viktig men uppdraget är idag mer strategiskt inriktat. Mer exakt hur samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet ska främjas sägs dock inte i lagen.

Folkbiblioteken är den regionala biblioteksverksamhetens primära målgrupp. Regeringen betonar dock särskilt att där det är lämpligt bör även till exempel skolbiblioteksverksamhet som bedrivs i länet tas med i arbetet.

Läs mer om bestämmelsen i regeringens proposition Ny bibliotekslag (prop. 2012/13:147), s. 34-35.

Högskolebibliotek

12§ Det ska finnas tillgång till högskolebibliotek vid alla universitet och högskolor som omfattas av högskolelagen (1992:1434). Dessa bibliotek ska svara för biblioteksverksamhet inom de områden som anknyter till utbildning och forskning vid universitetet eller högskolan.

Tillgång till högskolebibliotek ska finnas

I bibliotekslagen anges att det ska finnas tillgång till högskolebibliotek vid alla universitet och högskolor som omfattas av högskolelagen (1992:1434). Dessa bibliotek ska svara för biblioteksverksamhet inom de områden som anknyter till utbildning och forskning vid det aktuella universitetet eller högskolan.

Hänvisningen till högskolelagen innebär att bestämmelsen gäller för de universitet och högskolor som har staten som huvudman, men inte för till exempel stiftelsehögskolorna Chalmers tekniska högskola eller Högskolan i Jönköping. All biblioteksverksamhet som till övervägande delen finansieras med offentliga medel omfattas dock av flera andra bestämmelser i bibliotekslagen och detta oavsett vem som är huvudman.

Läs mer om bestämmelsen i regeringens proposition Ny bibliotekslag (prop. 2012/13:147), s. 36-37.

Lånecentraler

13§ För en kompletterande informations- och medie-försörjning ska det finnas en eller flera lånecentraler.

Staten har ansvar för lånecentraler

I bibliotekslagen anges att det i landet ska finnas en eller flera lånecentraler. Uppdraget är att svara för en kompletterande informations- och medieförsörjning till biblioteksväsendet i övrigt. Bestämmelsen innebär att staten ska ansvara för lånecentraler, men reglerar inte hur sådan ska organiseras eller om den ska bedrivas i form av en eller flera lånecentraler.

I dag finns en lånecentral, Sveriges depåbibliotek och lånecentral, som är knuten till Umeå stadsbibliotek. Sveriges depåbibliotek och lånecentral arbetar med kompletterande medieförsörjning och andra frågor som rör samlingar, men är också till exempel nationellt kompetenscenter i utvecklingen av Libris.

Internationella biblioteket, knutet till Stockholms stadsbibliotek, har till uppgift att komplettera Sveriges folkbiblioteks bokbestånd med litteratur på andra språk än svenska, de nordiska språken, engelska, tyska, franska samt de nationella minoritetsspråken.

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, har uppdraget att samverka med biblioteken för att personer med funktionsnedsättning ska få tillgång till litteratur utifrån sina behov och förutsättningar.

Läs mer om bestämmelsen i regeringens proposition Ny bibliotekslag (prop. 2012/13:147), s. 37-38.

Samverkan

14§ I syfte att ge alla tillgång till landets samlade biblioteksresurser ska bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet samverka.

15§ Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska avgiftsfritt ställa litteratur ur de egna samlingarna till varandras förfogande.

Skyldigheten att avgiftsfritt ställa litteratur till förfogande gäller inte för folk- eller skolbibliotek.

16§ Bestämmelsen i 2 kap. 1 § kommunallagen (1991:900) om anknytning till kommunens område eller dess medlemmar hindrar inte att folk- eller skolbibliotek avgiftsfritt ställer litteratur till förfogande för ett bibliotek i det allmänna biblioteksväsendet som är beläget utanför kommungränsen.

Bibliotek ska samverka för att ge alla tillgång till biblioteksresurser

I bibliotekslagen sägs att bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet ska samverka med varandra. Det övergripande syftet är att ge alla användare tillgång till landets samlade biblioteksresurser.

Regeringen skriver i propositionen att det finns starka skäl för att behandla det allmänna biblioteksväsendet, det vill säga alla de offentligt finansierade biblioteken, som en i grunden gemensam resurs. Det är därför samverkan mellan bibliotek och bibliotekshuvudmän har en framträdande plats i lagen. Samverkan kan ta sig många uttryck och det preciseras inte i lagen vilka områden som ska omfattas. I praktiken kan det handla om allt från gemensamma lösningar för kataloger och

söksystem till informationsutbyte, uppgiftslämnande och kompetensutveckling.

Fjärrlån ska vara avgiftsfria

I lagen sägs att biblioteken avgiftsfritt ska ställa litteratur ur de egna samlingarna till varandras förfogande. På så vis underlättas fjärrlån och användare i hela landet kan få tillgång till den litteratur de söker.

Trots en minskning i volym under det senaste decenniet fyller fjärrlånen fortfarande en viktig funktion för en jämlik tillgång till information för alla i landet. I motiven till bestämmelsen understryker regeringen att samlingarna vid biblioteken i Sverige i hög utsträckning bör kunna tillgängliggöras och nyttjas gemensamt. Det är enligt regeringen angeläget att människor i olika delar av landet har god tillgång till litteratur, även i Sveriges många små och glest befolkade kommuner.

God tillgång är enligt regeringen betydelsefullt för såväl ett fritt meningsutbyte som i studiesyfte och för tillgången till konstnärliga verk. Det är också av stor betydelse att det över hela landet finns möjlighet att få tillgång till litteratur och information på andra språk än svenska och till medier anpassade till särskilda behov.

Fjärrlånesamarbetet

Bestämmelserna om avgiftsfria fjärrlån i bibliotekslagen innebär inte att biblioteken är tvungna att ställa all litteratur i de egna samlingarna till förfogande för andra bibliotek. Enligt regeringens proposition kan en bedömning av lämpligheten göras med hänsyn till materialets beskaffenhet och skick samt vilka kostnader ett fjärrlån skulle innebära.

Varje bibliotek har även möjlighet att göra undantag för vissa materialkategorier, exempelvis äldre och bräckligt material, nyutkommen litteratur och kurslitteratur. Litteratur kan naturligtvis inte heller ställas till förfogande om biblioteket i fråga inte har rätt att sprida det vidare. Det senare kan främst bli aktuellt för elektroniskt material.

Vad gäller de kommunala folk- och skolbiblioteken gör bibliotekslagen det rättsligt möjligt för dem att delta på lika villkor i fjärrlånesamarbetet. Detta genom att lagen gör det tillåtet att utan ersättning låna ut litteratur till bibliotek även i andra kommuner. Det sker genom ett undantag från den så kallade lokaliseringsprincipen i kommunallagen (1991:900). Regeringen betonar dock att det är frivilligt för de kommunala biblioteken att ställa litteratur till andra biblioteks förfogande inom ramen för fjärrlånesamarbetet.

Läs mer om bestämmelserna i regeringens proposition Ny bibliotekslag (prop. 2012/13:147), s. 38-42.

Biblioteksplaner

17§ Kommuner och landsting ska anta biblioteksplaner för sin verksamhet på biblioteksområdet.

Kommuner och regioner ska anta biblioteksplaner

Enligt bibliotekslagen ska kommuner och regioner anta planer för sin verksamhet på biblioteksområdet. Sedan kravet på biblioteksplaner infördes i bibliotekslagstiftningen 2004 har det synliggjort de kommunala bibliotekens olika funktioner och bidragit till att stärka bibliotekens roll lokalt.

I propositionen framhåller regeringen att det behövs planer för biblioteksverksamheten på både lokal och regional nivå. Skälet är inte minst den betydelse planerna har för möjligheterna till nationell uppföljning, samordning och kvalitetsutveckling.

Det som avses i bestämmelsen är en separat plan för just biblioteksverksamheten. Regeringen framhåller att det förvisso kan vara rimligt att samordna arbetet med biblioteksplanerna med arbetet med de regionala kulturplanerna. Det innebär dock inte att det lagstadgade kravet på att regionerna ska anta särskilda biblioteksplaner kan ersättas. Skälet för att kräva ett separat dokument är att planeringen av biblioteksverksamheten annars riskerar att bli alltför översiktlig.

Den verksamhet som ska ingå i biblioteksplanen är den biblioteksverksamhet som kommunen eller regionen bedriver som huvudman. För det fall kommunen bedriver skolbiblioteksverksamhet som huvudman ska även den ingå i planen. På motsvarande sätt ska sjukhusbiblioteksverksamhet ingå för det fall regionen som huvudman driver sådan verksamhet.

Läs mer om bestämmelsen i regeringens proposition Ny bibliotekslag (prop. 2012/13:147), s. 42-45.

OKALA LÄN

Uppföljning

18§ Den myndighet som regeringen bestämmer ska ha en nationell överblick över och främja samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet.

Myndigheten ska tillsammans med de regionala biblioteksverksamheterna och kommunerna följa upp hur de biblioteksplaner som antagits har utformats och hur de används.

Kungliga biblioteket ska ha nationell överblick och främja samverkan

I bibliotekslagen anges att en myndighet som regeringen utser ska ha nationell överblick över och främja samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet. Regeringen har beslutat att Kungliga biblioteket ska ha detta uppdrag. Kungliga bibliotekets uppdrag är bland annat – som också anges i myndighetens instruktion – att följa upp hur de kommunala och regionala biblioteksplanerna har utformats och hur de används.

Både behovet av mer samordning och behovet av uppföljning av biblioteksplanerna motiverar enligt regeringen ett mer samlat arbete nationellt. Vid en fungerande nationell samverkan kan det allmänna biblioteksväsendets samlade resurser användas mer rationellt och tillgängligheten öka. Behovet av samverkan och samordning har ökat på grund av att användarna alltmer kommit att betrakta bibliotekens verksamhet som en gemensam resurs.

Det är enligt regeringen angeläget att det allmänna verkar för en nationell samsyn i syfte att få en biblioteksservice av hög kvalitet i hela landet. Bristen på uppföljning av biblioteksverksamheten i olika delar av landet har bidragit till att det fortfarande är stora standardskillnader, både vad gäller den kommunala biblioteksservicen och den regionala

biblioteksverksamheten. Att det tidigare inte gjorts en mer samlad uppföljning på nationell nivå av folk- och skolbiblioteken har medfört att det saknas en gemensam syn på standard, kriterier för uppföljning och utarbetandet av biblioteksplaner.

Läs mer om bestämmelsen i regeringens proposition Ny bibliotekslag (prop. 2012/13:147), s. 45-48.

Vilka åtgärder kan vidtas om lagen inte följs?

Bibliotekslagen är utformad som en ramlag som anger övergripande principer. Lagen innebär skyldigheter för det allmänna att ge den enskilde tillgång till biblioteksverksamhet. Lagen är däremot inte utformad så att den ger den enskilde möjligheten att kräva en rättighet av ett visst slag.

En enskild har dock möjlighet att i enlighet med kommunallagens (1991:900) bestämmelser begära laglighetsprövning av ett beslut som en kommun eller en region har tagit, exempelvis beträffande dess biblioteksverksamhet. För det fall det beslut som fattats inte har tillkommit i laga ordning, hänför sig till något som inte är en angelägenhet för kommunen eller regionen, det organ som fattat beslutet har överskridit sina befogenheter eller beslutet strider mot lag eller annan författning ska beslutet upphävas. Kommunala beslut som innebär att biblioteksverksamheten utarmas på ett sådant sätt att kraven i lagen inte uppfylls kan alltså angripas på detta sätt.

Beträffande skolbibliotek regleras dessa närmare i skollagen och det är bestämmelserna i den lagen om kraven på skolhuvudmän som styr vad som kan göras om biblioteksverksamheten inte lever upp till kraven. Statens skolinspektion är ansvarig statlig tillsynsmyndighet för verksamhet som bedrivs enligt skollagen. Skolinspektionen kan med stöd av skollagen förelägga en huvudman att vid vite avhjälpa brister. Detta har skett i flera fall där det saknats skolbibliotek som motsvarar lagens krav.

Vikten av kompetent personal framhölls särskilt av riksdagen

Under riksdagens behandling av propositionen om en ny bibliotekslag lämnades flera förslag om utvidgade bestämmelser. Bland annat föreslogs krav på bestämmelser om bemanning och särskild kompetens för folkbibliotekens anställda. Riksdagens majoritet avsåg dessa förslag om tillägg, men kulturutskottet tog samtidigt ställning genom uppfordrande formuleringar:

”Sammantaget uppställer den föreslagna bibliotekslagen krav på folkbiblioteken som knappast kan uppfyllas utan personal med relevant utbildning. Att folkbibliotek bemannas av personal med adekvat kompetens får anses vara en förutsättning för att lagens krav ska upprätthållas. (...) I kommunernas ansvar får anses ligga att svara för att personalen har den kompetens som krävs för att uppfylla de i lagen formulerade kraven på biblioteken.”

Läs mer om riksdagens behandling i kulturutskottets betänkande Ny bibliotekslag (2013/14:KrU2), s. 15.

Referenser

Regeringskansliets promemoria: Ny bibliotekslag (Ds 2012:13)

Regeringens proposition: Ny bibliotekslag (prop. 2012/13:147)

Kulturutskottets betänkande: Ny bibliotekslag (2013/14:KrU2)

Bibliotekslagen (2013:801)

Högskolelagen (1992:1434)

Kommunallagen (1991:900)

Lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (SÖ 2000:2)

Skollagen (2010:800)

Språklagen (2009:600)

Stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (SÖ 2000:3)

Svensk biblioteksörening och Svenska Uneskorådet: Bibliotekens internationella manifest (2014)

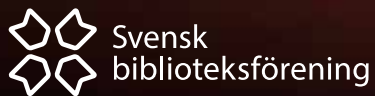

Oxtorgsgränd 2 • 111 57 Stockholm
Tel växel: 08-545 132 30 • info@svbib.se
biblioteksforeningen.se